D·N
28/3 1948

Rysskreditens läge

Under riksdagsdebatten om Sveriges utrikespolitik i februari gav handelsministern några upplysningar om det ryska kreditavtalets tillämpning. Inom avtalets ram på en miljard kronor hade Ryssland hos svenska industrier gjort beställningar för omkring 280 miljoner. Svenska företag hade i övrigt avgivit offerter till belopp som i det närmaste motsvarade hela den utlovade miljarden, men på grund av meningsskiljaktigheter särskilt i fråga om priserna hade avslut icke kommit till stånd. Hr Gjöres uttalade sig icke bestämt om läget och utsikterna för framtiden; av några ord i anförandet kunde man möjligen läsa sig till en förhoppning att krediten icke skulle utnyttjas i full omfattning. Kravet att regeringen skulle begära revision av kreditöverenskommelsen godtogs icke, trots att intet försök gjordes att förvara det orimliga avtalet.

Sedan dess har situationen i viss mån förändrats. Svenska företag har träffat ytterligare en del avslut med Ryssland; sammanlagt torde krediten härigenom ha blivit utnyttjad — eller enligt föreliggande offerter kunna bli utnyttjad — till ett belopp av omkring 300 miljoner. Å andra sidan har, enligt vad Dagens Nyheter inhämtat, alla de offerter från svenska industrier varom handelsministern talade nu förfallit. Den aktuella frågan är om dessa offerter skall ersättas av nya, som leder till positivt resultat, och om sålunda miljardkrediten, trots det totalt förändrade ekonomiska läget, till fullo skall utnyttjas.

Att regeringen icke kan önska en sådan utveckling är uppenbart. År 1946 påstods visserligen från detta håll att krediten var "en förutsättning för återknytandet av normala handelsförbindelser och goda förhållanden över huvud taget mellan de två rikena", och under riksdagsdebatten i november samma år talades om den svenska industrins "moraliska" plikt att prestera de av Ryssland begärda varorna; på industrihåll ansåga det därför, såsom man betygat, nödvändigt att leverera för rysk räkning "även om detta skulle innebära uppoffrande av andra marknader". I dag skulle en minister som resonerade på samma sätt anses hopplöst inkompetent till och med inom det egna partiet. Det är slut med den pålyrckningsoch inpiskningskampanj som föregick avtalets genomförande. I stället förklarar statsministern att kreditens utnyttjande måste bli beroende av "den svenska industrins konkurrens- och prestationsförmåga", och krediten, som förut prisats som en statsmannabragd, försvaras nu blott därmed att den inte tas i anspråk. I längden har det varit omöjligt att dölja det faktum att leveranserna till Ryssland sker på bekostnad av den inhemska konsumtionen — vare sig det leveranser skulle kunna användas i Sverige eller för kontant betalning säljas åt annat håll. Det har också blivit klarlagt att Sverige rent av måste köpa *material för leveranser* i hårdvaluta för att bli i stånd att producera vad som utlovats till Ryssland.

De rent ekonomiska skälen är mer än tillräckliga för att motivera en revision av kreditavtalet. Dagens politiska läge gör att avtalets tillämpning i full utsträckning skulle vara grotesk. Vi diskuterar just nu hur många tiotal miljoner kronor som utöver det redan förutsedda beloppet skall anslås till Sveriges försvar på grund av det kritiska läget i världen; var och en vet att det bot som tvingar oss att rusta kommer från öster. Skall samtidigt de svenska industrierna förbinda sig att på kredit leverera varor för vida större belopp till det land som hotar oss, varor som till stor del är av direkt betydelse för detta lands militära förberedelser? Tänk er att själva det ursprungliga kreditavtalet i dag vore före; vilken — utanför kommunisternas krets — skulle då våga ifrågasätta att vi skulle avstå från en mängd materiel som behövs för vår folkförsörjning och vårt försvar för att i stället utan betalning ställa denna materiel till den ryska folkförsörjningens och de ryska rustningarnas tjänst? Skall, kort sagt, den svenska industrin arbeta för svenskt försvar eller för rysk krigspotential?

Förhållandet att avtalet hittills åstadkommit relativt begränsade skadeverkningar är på intet sätt regeringens förtjänst. Tvärtom, under regeringens påtryckningar har de svenska förhandlarna varit så tillmötesgående att de n u skulle visa sig lika tillbakadragna är osannolikt; läget gör Rysslands behov av maskiner mera trängande än förr och kommer återbetalningsskyldigheten om femton år att te sig avlägsen ända till overklighet.

I detta läge har regeringen, som var så aktiv då det gällde att framtvinga industrins medverkan till ett landskadligt avtal, efter allt att döma fullkomligt passiv. De svenska företagarna får handla på egen hand, men icke på egen risk, ty deras prestationer blir betalda icke av Ryssland, utan av Sverige. Det leverror på en rad enskilda företagares vinstintresse och leveransförmåga, om ett för landet i dess helhet ostridigt skadligt, för att inte säga ödesdigert avtal i sin helhet skall fullföras. Så kan det icke rimligen fortgå. Regeringens plikt att inskrida för att få en revision till stånd är klar. Lika klar är dess plikt att informera om läget. Det halvdunkel som från början kännetecknat behandlingen av den ryska avtalsfrågan måste skingras. Det ena misstaget bör inte fogas till det andra i förhoppning om att tystnaden skall dölja alla blamager. De misstegen som skett är väl kända, och de underlåtenhetssynder som nu begås kan inte i längden mörkläggas.

BAHCO köksfläkt
befriar våningen från matos.
Fläkten har ett elegant utseende. Den cremefärgade lackeringen står bra mot gängse köksfärger. En väl genomförd strömlinjeform gör den lätt att torka av. Pris kr 98:—
BAHCO
AB ENKÖPINGS VERKSTÄDER
Enköping tel 33200
Stockholm tel 23 19 20 Göteborg tel 13 76 93 Hälsingborg tel 11 25 25
Sänd in bupongen i dag eller vänd Eder till närmaste el-installatör och fråga efter Bahcos köksfläkt FKD 15.
AB Enköpings Verkstäder, Enköping
Sänd broschyr FKD 15 till
Namn: .....
Titel: .....
Adress: .....
DN

Någon presskonferens anses ej behövlig

I anslutning till hr Undéns återkomst från Paris, meddelar utrikesdepartementet, Ståndpunkten är egendomlig. Utrikesministerns anförranden, som gravitetiskt omtalar vad alla sedan månader vet, är visserligen utan värde för den utrikespolitiska upplysningen. Konkreta uppgifter av förtrolig karaktär är hr Undén däremot på grund av sin ställning väl skickad att lämna, och det verkar otroligt att han icke skulle ha inhämtat något av intresse för pressens information på Pariskonferensen. I varje fall borde han ha kunnat förklara tillkomsten av sitt eget, ej dementerade uttalande att Sveriges utrikespolitik icke påverkas av en utveckling i Finland efter tjeckoslovakiskt mönster.

Förklaringen till det sakligt orimliga förhållandet torde ligga dels i hr Undéns i övrigt så översvallande presser — den enda punkt i hans uttalanden där, temperamentet nära nog besegrar intellekten —, dels i hans ovilja mot att stöta kommunisterna genom att hålla en presskonferens utan att inbjuda dem. Det parti som enligt utrikesministern står utanför den demokratiska gemenskapen respekteras i realiteten i så hög grad av regeringen att man först indrar de regelbundna konferenserna för deras skull och sedan underlåter att sammankalla pressen även i situationer som den nu föreliggande. Det är ett bidrag i smått till det spel vars huvuddrivfjäder är hr Erlander och hr Höglund.

PRESSGRANNAR

Kristiadrernas inverkan på folkröreelserna belyses av godtemplarnas vecko-tidning Reformatoren, som pekar på hur höjda biljettavor fördyrat resevcrksamheten och hur den i glesbebyggda trakter hämmats genom hinder mot bilismen. Det svåraste slaget är emellertid det sista:

Man har lagt fram ett projekt om en pappersskatt om 15 öre per kilo, och den skulle träda i funktion redan den 1 juli i år. Om inte organisationerna tidigare undantas betyder det en direkt brandskattning av alla folkliga organisationer. Hädda presumtionsavgifter kan ju inte införas mitt i året, och i många fall omfattar ingår förresten tidningen i medlemmens förmåner. För Reformatorn skulle skatten innebära en förlust under andra halvåret på uppemot 3.000 kronor. De pengarna har vi inte. Vi misstänker att andra folkrörelser är i samma predikament. Vi har minst av allt anledning att befrukta regeringens vilja att lägga sten till dessa svårigheter. Men det är angeläget att de folkliga organisationerna reagerar så bestämt att de som har makten förstår att denna ekonomiska beskattning kan bli ödesdiger.

Riksdagen kommer säkert att visa sig lyhörd för dessa behjärtansvärda synpunkter, liksom den tidigare sått finna utvägar att skona lantbruket från en del av de extra bensinskatterna. Detta att behovet av undantag från de nya kristidsåtgärderna gör sig starkt gällande är emellertid framför allt ett tecken på svårigheterna att nå tillbörlig effekt utan bekräftelse av den stora slöseriskatten. Skillnaden i verkningar mellan en serie extra skatter på "onödiga varor" och en rena schematiska åtgärder är betydande, men inte så himmelsvid som nilska regeringsadjunkter hävdar i sin undervisning.

Programmet för festplatser i Stockholms olika stadsdelar kommenteras av Expressen (fp), som fäster uppmärksamheten vid ett område som inte blivit medtaget:

Gatuteatrns utredningsmän har, tycks det, helt glömt bort eller förlorat hoppet om Skeppsholmen. Stockholms stad har nu i år och i fjol lyckats få till stånd uppgörelser med kronan både om Gärdet och Kaknästorpet, Djurgårdsområdet, Hagaparken och Skeppsholmen. Organisationen borde inte heller vara omöjligt att nå en överenskommelse rörande staten och staden om Skeppsholmen. Organisationen borde kunna därifrån hur nu varit på tal i så många årtionden att det är på tiden att önskemålen blevo förverkliga. Om så sker, skall Skeppsholmen självfallet bevaras med hyreshus utan läggas ut till park. En folkrestaurang och ett konditori med uteservcringar skulle här få önskelige.

Även om Skeppsholmens friläggande från militära anstalter länge förblir ett fromt önskemål, innebär stadens planer en medveten upprustning av de kommunala anordningarna för rekreation och nöje utombus:

Huvudstaden blir ett nytt Sodom, kommer det förmodligen att sägas av medborgare med puritansk livsinställning. Med en sådan inställning kan invändan att de svavarna kommunala nyordningarna skall efterträva en höjning av rekreationsmöjligheterna nuvarande standard. En sådan höjning kan erhållas endast om det allmänna intresserar sig ekonomiskt för dessa.

Det behöver inte gå någon kulturkamp i strävandena för kulturell förbättring av folkligt nöjesliv.

Z. Höglunds stöd åt Set Persson i frågan om Stockholms polisnämnd har framskallat djup tillfredsställelse hos Dag (k). Kommunistorganet ställer omdömet "i det närmaste enhälligt mot bakgrunden av regeringens "kapitulation" beträffande kommunistiskt delegande i statsmaktens förtroliga pressconferenser:

De borgerliga gjorde en attack för att förvisa tränga undan kommunisterna från medborgerligt förtroende och ansvar. Ståndarna riktade man med att när regeringen är så undfallande så skulle detta också komma till uttryck i Stockholms stadsfullmäktige. De misstog sig. Och av det misstaget hoppas vi att de skall lära en del.

I inledera fallet har det varit fråga om allmänt medborgerliga rättigheter, utan om den höger grad av förtroende som förutsätter nationell och demokratisk pålitlighet. Folkpartireservanterna i stadsfullmäktigt har givit så klart uttryck som begäras kan åt den saken:

Huvudfrågan gäller huruvida kommunistisk partianslutning är förenligt med anställning inom polisväsen. Denna fråga måste enligt vår mening bevaras rekande. Såväl med hänsyn till det kommunistiska partiets fasta anknytning till utländsk makt som till kommunismens erfarenheter beträffa offentlighet med demokratiskt styrelsesätt i svenskt mening kan det befaras att kommunistiska poliser i kritiska situationer kan rika i sådana konflikter mellan tjänstepliktens och lojalitetens med partiet att denna tvetlighet måste sättas i fråga.

Av denna principiella, rikspolitiskt betydelsefulla ståndpunkt måste vi dra slutsatsen att en kommunist inte heller bör vara ordförande i polisnämnden. Om kommunister inte anses kunna vinna anställning i polisen, bör rimligen icke polisnämnden, det kommunala organet för samarbetet med polisbefälet bland annat vid polisens rekrytering, ledas av ett kommunistiskt borgarråd.

OFFICIELLT

Lediga tjänster. En underläkartjänst å kirurgiska avdelningen vid centrallasarettet Stockund, underläkartjänsten vid epidemisjukhuset i Lund, en kontorsbiträdestjänst inom landsbiblioteksorganisationen i Stockholm, kommunalrättsjänsten i Arnäs församlings pastorat, en förnödenhetsförvaltare i naturvetenskapliga fakulteten vid Edelvikes folkhögskola i Burträsk, en befattning som vaktmästare och vattenbyggares vid Hafsnäs vägnämnd, en arrodesbefattning som expeditionsundertjänsteman vid Stockholms örlogsstation samt 42 arvodesbefattningar inom IV militärområdet kungjorts till ansökan lediga. Vidare ledigförklarats en ordinarie manlig folkskollärartjänst i Bunkeryd samt en ordinarie småskollärarinnetjänst i Skogen, Skredsvikens distrikt, två i Hallstahammar och en i Ulfberg. Nyttnada distrikt.

NYTT KVARTAL STUNDAR
1 april
Prenumerera på DAGENS NYHETER *från 1 april!*
★
A. STOCKHOLMSUPPLAGAN kostar:

	Hemburen i Stor-Stockholm	Vid postabonnemang
Månad	4:75	4:50
Kvartal	13:75	13:—
Halvår	27:—	25:50

För Stockholm med omgivningar mottas prenumeration pr telefon "Dagens Nyheter" eller i tidningarna kontor: Tegelbacken, Sturegatan, Götgatan 41, 8:it Eriksplan.

För övriga platser i landet på närmaste postanstalt eller av tidningens ombud.

UNDERHÅLLNING OM VILDA VÄSTERN

Man bör ta var sak för vad den är, ansåg på sin tid en lagstiftare i vittenhetens värld. Denna grundregel kan med fördel tillämpas på *Louis Bromfields* Vilda Västern-roman *Colorado* (Bonnier, 10 kr.). Han har ryckt till sig ett stycke amerikansk kolonialsamhällshistoria och kranset ur det så mångsa brokiga färger och så mycket öl-, ko- och färdoft man någonsin kan få in på 330 sidor. Ett uppbåd av cowboys och guldgrävare med revolvrar, hörsliga strupar och lädarfägade ansikten eldas med varandra eller tränga kring pärlgryddа saloongirls med lockande blickar och dålig moral. Ett sällskap deklasserade operasartister från världens alla håra spinner en intrig mot en ung ängsligad som plötsligt dykt upp i deras krets och knyckt huvudrollen i "La Traviata" från primadonnan. Intrigen mynnar ut i en kaballak på premiären med lomst- och äggkastning. Högt över alla, styrande och behållande, sväver Colorados självkorade kung P. J. Meaney, ägaren till järnvägar, gruvor och ranches, ägaren till alla kvinnor och alla män i Silver City med omnejd. Mot denne brutale självhärskare startas inför guvernörsvalet en kampanj av en man med ljust hår och förtvecndeingivande grå ögon, som en gång förförl Meaneys hustru och på så sätt förstört denne med hans enda bedeelige son, som en gång skall bli en framstående senator. Allt sammans slutar med katastrof för de ovärdiga och triumf för dem som är rättskaffens.

Bromfield ser på skådespelet med avsevärda fonder av gott humör, som han förvaltar under osvbrutet meglande mot Hollywood. Underhållningen är otvivelaktigt tvesiärvig, och därmed borde allt vara sagt, om man skulle lyda den vise lagstiftaren. Bromfield har inte ett ögonblick övervägt sina möjligheter att fördjupa läsarens kännedom om vad som egentligen hände när det gyllene Västern skulle skrivas åt civilisationen. Ytlighcten eller sentimentaliteten i karaktärsteckningen är notorisk. Och så har Bromfield haft lite bråttom. Man ser det på några bilder och frasor som han upprepar. Det verkar en smula fornt.

T. Hn

PRIMITIV KONST

PRIMITIV KONST är ett begrepp som det inte är så alldeles lätt att definiera. Hur man än bestämmer detta begrepp kan man emellertid inte förneka att den primitiva konsten är en mycket ny konst — i våra ögon. Visserligen blev Albrecht Dürer hänförd när han år 1520 i Brüssel fick se Montezumas gåva till kejsaren, hemförd av Cortez från Mexiko, och skrev då i d. m. att han förklarade att "han i hela sitt liv inte hade sett något som så fröjdat hans hjärta som dessa underbara och konstrika föremål". Men denna enstaka fluga gjorde ingen sommar. Dessutom var den primitiva konst som Dürer beundrade ingalunda den "primitivaste", och det ursprungliga synpunkt inflöcde den långtifrån den svårtillgängligaste. Det är inte så säkert att han skulle ha blivit lika förtjust i afrikansk negerskulptur, om han nu hade haft någon som helst möjlighet att få se några prov på den. Inte ens 300 år senare var europeiska skönhetsdyrkare beredda att se något vackert i en statyett från exempelvis Dahomey. Ett skolexempel på en dubbel anakronism vore framställningen av en scen där Tegnér för sina vänner prisade skönheten i en negerskulptur placerad på hans skrivbord.

Att det finns så mycket primitiv konst även av gammalt datum i våra museer beror praktiskt taget uteslutande på att alla dessa klubbor, masker och statyer som olika forskningsresande har slåttat hem hade ett obetvitligt etnografiskt intresse. Vår estetiska uppskattning av den primitiva konsten började i själva verket för en femtio år sedan. I slutet av 1890-talet företog nämligen engelska trupper en straffexpedition mot Benintriket vid Nigerdeltat och fann då till sin häpnad massor av bronsskulpturer som väckte beundran. Men de första teckncn på en verklig strömkantring kom inte förrän i början av detta århundrade i och med det att Picasso, Matisse, Derain och Vlaminck hävdade att negerskulpturen ägde stor skönhet och rymde värdefulla konstnärliga sanningar som de europeiska konstnärerna hade glömt bort. Det tog sin tid att få den konstintresserade allmänheten med på detta synsätt — likaså att erkänna "upptäckarnas" egen konst. Men nu har ju den primitiva konsten slagit igenom.

Det har länge varit känt att Sturtes etnografiska museum i Stockholm och Etnografiska museet i Göteborg äger samlingar som tillhör de förnämsta i sitt slag i världen. Men det är också bekant att lokalbrist har gjort dessa samlingar (särskilt Stockholmsmuseets) i stor utsträckning otillgängliga för allmänheten. Dygnparna slumrar ofta i lårar. Ingen sitten fras kan därför vara mera sann än den att man med glädje och förkommelse hälsar utgivandet av Primitiv konst (A/B Bokverk, inbunden 90: 25), en volym på över 400 sidor med text av svenska experter och utgiven på föranstaltande av de nämnda museerna i Stockholm och Göteborg, från vilkas samlingar den helt utgår. De är också tillräckligt stora för att kunna ge en bild av hela vår planets primitiva konst. Det som har utställts är åtskilligt av Sydasiens högre kulturer, den muhammedanska världens konst, den europeiska folkkonstens och Syd-Europas. Det är emsamma förträdda den primitiva konsten i Europa. Boken är mycket rikt och mycket vackert illustrerad och ger därför verkligen en uppfattning av den imponerande samling av primitiv konst som vi är ägare till utan att alltid ha sett den.

Verkets olika författare har genom att ur alla begagnar samma vetenskapliga normalprosa utplånat sina författarpersonligheter och uppnått en högt grad av enhetlighet i framställningssättet. De kommer naturligtvis med många intressanta upplysningar och ger överallt en enterande bakgrunder, men bokens tyngdpunkt ligger ändå i illustrationerna. "Primitiv konst" är framför allt ett planschverk och ett utomordentligt intressant sådant. Man är häpen, man är full av beundran. Och man säger sig ofta: "Vilken guldgruva för moderna konstnärer!"

Det egendomliga med den primitiva konsten, vare sig den är asiatisk, amerikansk, australisk, afrikansk eller lappländsk, är kanske detta att den på oss numera i så oerhört hög grad verkar konst. Även där den är naturalistisk, men framför allt där den inte är det. Det skulle vara roligt att veta hur revolutionerande en upptäckare som kameran har varit för konsten och konstuppfattningen. I fråga om förmågan att ge verklighetsillusion har de konsten mät slutet av 1800-talet knappast någonting mer att lära, och kameran gjorde dessutom denna illusion överflödig i konsten. För närvarande är vi väl speciellt medvetna om denna fara i något annat än naturen. Detta betyder ju inte att så att konsten inte lär av eller hämtar inspiration ur naturen, bara att konsten skapar på annat sätt. Den stora konsten är — även där den är som mest detaljkopierande — aldrig enbart reproducerande, aldrig fotografisk. Och det är väl bl. a. därför att den primitiva konsten som helhet så definitivt tar avstånd från det fotografiska som den

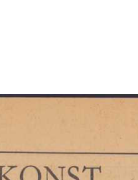
Träskulptör från Portugisiska Guinea, rent primitivism gör ett så starkt intryck just av konst.

Konst är den redan genom den starka formkänslan, som förhållandevis säkert är naturinkttagelserna pressar fram det dekorativa, ur dekalferinas mångfald det karaktäristiskt förenklade, en formkänsla som så otvetydigt är stil. Konst är den inte minst genom sin likgiltighet för det snarvackra och sin dominerande strävan till uttrycksfullhet. Härtill kommer ännu en sak: jämförd med den moderna konst som är primitivistisk eller abstrakt kan den primitiva inte undgå att verka original. Modernismens förhållande till den primitiva konsten är inte alldeles olikt nyklassicismens till den antika: ställd bredvid sin förebild syns den oss ganska ofta blek.

Det är omöjligt att räkna upp allt som är beundransvärt hos avbildningarna i "Primitiv konst". Är man särskilt benägen för att falla i hänpad över vad som kan åstadkommas med ett verkligt minimum av tekniska hjälpmedel blir konsthantverket kanske det som man lättast fastnar för. T. ex. Kalifornienindianernas korgarbeten, om vilka Sigvald Linné förklarar att de nått en sådan fullindning "att den knappast någonsin övertriffats hos något folk", ett omdöme som man inte ett ögonblick misstänker för att vara överdrivet. Men detta är bara ett exempel ur högen. Går man från konsthantverket till konsten och därtill till en av de så att säga mest primitiva, så kan man nöja sig med att peka på de krokodillhuvuden som papuanerna vid Sepikfloden (Nya Guinea) har fästdkommit eller på deras danasmasker av fläfverk, som onekligen ställer expressionismens respektive surrealismens verk en smula i skuggan. Denna lerövverdragna kranier skäms heller inte för sig. Vilka masker skulle inte en skådespelare i Hummels roll i "Spöksonaten" här ha att välja på!

Det är med den primitiva konsten som med den icke primitivas: den skiftar på mångfaldigt sätt. Och det är ingalunda bristen på raffinemang eller skicklighet som skiljer det förra slagets konst från det senare slagets. Inte ens något så kulturbetonat som uppskattningen av patina är främmande för den primitiva konsten — skäror som patinerats genom mångårigt bruk står särskilt högt i kurs på Fidjiöarna. Och konstnärerna själva! De tycks också överallt vara ett slägte för sig. En negerkvinna i Dahomey ansåg sålunda att konstnärerna bland hennes landsmän visserligen hade ett behagligt sätt, men inte var några goda äkta män: "Männader i stråck intresserar de sig inte för något annat än sina trikubbar!"

Det är ganska lätt att fästa dem, inte bara när man bläddrar i "Primitiv konst". Den danske kännaren och samlaren av afrikansk negerskulptur Carl Kjersmeier har t. ex. nyligen givit ut ett litet planschverk, vars "träkubbar" man gott begriper kan ha fängslat sina upphovsmän så starkt att de inte haft tid för mycket annat. Volymen heter Afrikanske Negerskulpturer (Fischers förlag, Köpenhamn, 38 d. kr.) och är om man så vill ett slags utdrag ur författarens stora verk på franska om afrikansk negerskulptur, publicerat i slutet av 1930-talet och omfattande fyra delar. Det planschverk som det här är fråga om är en bok nästan utan text, och den måste livligt rekommenderas lika mycket för sitt överkomliga pris som för sina utmärkta reproduktioner; vilka valts av en finsmakare. Boken innehåller 40 reproduktioner av skulpturer härstammande från lika många negerstammar och ger prov på stilserade masker, ornamentik, porträtt, brutal förenkling och nästan "dekadent" förfining.

Knut Jaensson

DANSKA DIKTER

ET HUNDREDE DANSKE DIGTE. En lyrisk Antologi. Ved F. J. Billeskov Jansen. Hgsr & Sons Forlag. Köbenhavn.

DA EN SVENSK LÄSARE sätter och bläddrar i den vackra danska lyriska antologi som den litteraturhistoriske Köpenhamnsprofessorn F. J. Billeskov Jansen nyligen har givit ut, kan det inte gärna undvikas att han börjar funders, en smula över likheter och skillnader mellan den svenska lyriken och den danska under tidernas lopp. En av skillnaderna — givetvis en av de mindre — är att poothornet spelar en större roll i danska verser än i våra egna. Frågar man på Svenska Akademins ordbvka redaktion hur många prov den i sina anteckningar har på användandet av ordet poothorn i svensk poesi, så får man veta att det är tre. Atterbom talar i "Lycksaligheterna ö" om poothornsljud; men ramsan nämner i en dikt "dagens poothorn" och menar därmed de liberala tidningarna med deras strävа åsikter. Bellman tyckte vara den ende som har intresserat sig för poothornet självt, poothornet sådant: det i århundraden klingade på svenska vägar och utanför svenska gästgivargårdar. Det är i dikten "Kuriren återkomst" som han nämner det:

Brickan bort, poothornet borta
och av stöveln sporrarna!
Klang, her Wetz, kurra, burra!
Dina resor alltid korta.

Det är ju gott nog, men har inte samma stämning av obeskrivlig lyrik som en poothornsstrof hos den danske skalden Christian Winther:

Et Poothorn i det Fjerne,
et Suk af Natten Vind,
et Glimt af en ensom Stjerne
vakte mit stille Sind:
dit Billed sagte hensvæved
paa Nattens Baggrund huldt;
mit Hjerte stred og bæved
længsel- og smertefuldt.

Denna dikt måste höra till dem som har blivit skönare med åren. Då den först trycktes, 1840, fanns det ännu poothorn, och poothornets ljud bör ha varit bandt som i våra dagar telefonsignalen. Orden "et Poothorn i det Fjerne" betydde ett poothorn några hundra meter borta; ingenting annat. För oss har poothornet med åren fått det avlägsna, nästan ur högtidlighet över sig, och som är tidens. Versens innebörd har förbubblats, minst. Skälden hade inte kunnat förutse denna så att säga upp-poetisering av hans dikt; tvärtom kanske han med en viss oro tänkte då han skrev: "Ska jag nu verkligen vägа föra in en så opoetisk sak som ett poothorn i versen; det kanske förstör den?"

Christian Winther har vågat sig på poothornet också i en annan av sina dikter, och han hade ett stöd i skalden Henrik Hertz, som har skrivit en mängd visor med lätt, bellmaniserande, halvt lyriskt, halvt berättande poesi som han något tidigare skrev. Det finns med i Billeskov Jansens "Hundra dikter"; likaså den nyss citerade dikten av Christian Winther. Förmodligen förekommer poothornet på flera ställen i danisk lyrik. Kanske är det en tillfällighet att det i nyare lyriska sammanhang inte har fått komma in i Sverige; folkpsykologerna, dessa gåtans och farliga människor, skulle kanske säga att det beror på att den svenska lyriken mer än den danska har varit rädd för det dunkla, för pådagligheten, för vardagsälskarna. Men det påstående får folkpsykologerna själva svara för.

Lättare är en annan av de danskasvenska lyrika differenserna att konstatera: det finns mera patriotism i den danska lyriken än i den svenska. De stora danska lyrikerna har ägnat sig åt nationalism; från Ewald och Oehlenschläger fram till Kaj Munk, om man nu ska räkna honom som en stor lyriker, vilket man kanske inte ska; Billeskov Jansen har i varje fall inte hittat något att välja ut ur hans diktsamlingar. I Sverige har vi några patriotiska toppskalder; annars har vi mest lämnat fosterlandet åt andraklassförfattarna. Också lyriken fjäller en sorts behovsprincip: det som inte är botat behöver inte vårnas, vare sig med vapen eller ord. Patriotismen är en känsla hos folk som lever i krig eller nära av krig. Hade vi kommit i krig 1940 eller 1941 eller 1942, så hade det förmodligen gått med Heidenstams patriotiska lyrik som med Christian Winthers poothorn: det hade sänkt sig en sorts sentima helgd över den, och dess värde hade blivit större än det var den gången den skrevs. Den hade undergått samma förvandling som en liten from strof av Chr. Richardt, som säkert var föga märkvärdig då den författades 1883, men som nyss under ockupationsåren i Danmark blev till ord av gud och fädelsteanar:

Kamp for alt, hvad du har kært,
de, om saa det gælder,
da er Livet ej saa svært.
Døden ikke heller.

Vårt lugna liv i förhållande till Danmarks är väl en av orsakerna till att vi har en sparsammare sortering av patriotisk lyrik, men en annan är kanske helt enkelt den att den patriotiska känslcen i Sverige till stor del har ersatts av hembygdskärlek. Alla dessa norrländingar och värmländingar och dalkarlar och skåningar som skriver om sina respektive hembygders ojämförliga dragningskraft skulle,

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.